

Қазақстандағы креативті экономиканы дамыту перспективалары

¹М.К.Канкулов, ²Ж.С. Хусаинова, ³Абауова Г.М., ⁴Е.А.Гордеева, ⁵С.Ф.Еремина

¹Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің «Экономика» мамандығы бойынша I курс докторанты, Цифрлық экономиканы зерттеу институтының кіші ғылыми қызметкері

²Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің Экономика және халықаралық бизнес кафедрасының профессор-зерттеушісі, э.ғ.к.

³Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университетінің Экономика кафедрасының доценті, э.ғ.к.

⁴Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің Экономика және халықаралық бизнес кафедрасының қауымдастырылған профессоры, PhD

⁵Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің «Экономика» мамандығының 2 курс студенті

marchelo.kz83@mail.ru, zhibekh11@mail.ru, abauova_g@mail.ru, gordelena78@mail.ru, sofa.eremina@gmail.com

^{1,2,3,4}Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.

Аннотация: Адами "капиталды" дамытуға инвестициялардың тиімділігін арттырудың көптеген мәселелерін шешкен барлық елдер өз шешімдерін табуға мәжбүр болды. Қазақстанда экономикалық өсім орнықты болуы және кез келген бағамен қол жеткізілмеуі, бірақ әлемнің неғұрлым дамыған елдерімен алшақтықты қысқартуды қамтамасыз ете отырып, прогрессивті құрылымдық өзгерістермен және адам әлеуетінің дамуымен сүйемелденуі тиіс. Елдің отын-энергетикалық кешендегі жағдайға тәуелділігін әлсірететін елеулі құрылымдық өзгерістер орын алуда.

Кілт сөздер: креативті экономика, инновация, нанотехнологиялар, экономика.

Инновациялық экономика негізінен табиғи ресурстарды пайдалануға негізделген индустриалды экономиканы біртіндеп вытыстырады. Қазақстан Республикасының постиндустриалды серпілісінің ерекшелігі тұтастай алғанда экономикалық жүйенің икемділігі мен бейімделуін, кәсіпорындар мен ұйымдар болып табылатын оның экономикалық агенттерінің уақыттың сын-тегеуріндеріне тез және барабар жауап беру қабілетін қамтамасыз ету міндетін қоюды көздейді. Қазақстанның ресми нормативтік құжаттарында "инновация" ұғымы 10-15 жыл бұрын қолданыла бастады; ол "инновациялық қызмет туралы" Қазақстан Республикасының Заңында бекітілген және жаңа немесе жетілдірілген өнім (жұмыстар, көрсетілетін қызметтер), Жаңа немесе жетілдірілген технологиялық процесс, сондай-ақ прогрессивті ықпал ететін қоғамдық қатынастардың түрлі салаларындағы ұйымдастырушылық, техникалық, қаржылық, экономикалық және басқа да шешімдер түрінде іске асырылған инновациялық қызметтің нәтижесі ретінде айқындалады өндірістің әртүрлі салаларында және әлеуметтік бақылау салаларында.

Экономиканың индустриялық-инновациялық дамуы Қазақстан Республикасы мемлекеттік саясатының аса маңызды басымдықтарының бірі болып табылады. Республика Үкіметі әлемдік энергетикалық нарықта ел үшін қолайлы жағдайларды пайдалана отырып, Қазақстан экономикасын дамудың индустриялық-инновациялық моделіне көшіру міндетін қояды.

Индустриялық-инновациялық сценарий инновациялық сценарий экономиканы әртараптандыру және сапалы жаңарту үшін отын-шикізат секторында бәсекелестік артықшылықтарды пайдалануды көздейді. Мұндай даму жаңа білімді жоғары технологияларға барынша жылдам түрлендіру және оларды қоғам өмірінің негізгі салаларына интеграциялау тетіктерін әзірлеуді және енгізуді білдіреді.

Нарықтық қатынастарға негізделген қазіргі экономикада кәсіпкерлік қызметті сәтті құру үшін инновацияның өмірлік циклінің барлық кезеңдерінде көрінетін инновациялық құрылымды құру қажет. Нарықты дамытудың осы кезеңінде инновациялық қызметке қатысушылардың барлық топтарын олардың функцияларын бөліп көрсете отырып, нақты жіктеу қажет.

Мәдениет экономикасы жалпы экономика сияқты қарқынмен өсуде, ал ең жылдам өсімі бар өңірлерде (Алматы және Астана) шығармашылық индустриялар Қазақстанның іскерлік базасының едәуір бөлігін құрайды. Кәсіпорындар тізілімінде 2018 жылғы қаңтарда Қазақстанда тіркелген 18 000-ға жуық шығармашылық индустрия кәсіпорындары тіркелген, бұл елдегі кәсіпорындардың жалпы санының 3,8% - құрайды.

2018 жылғы қаңтарда Қазақстанда тіркелген кәсіпорындардың жалпы саны бойынша креативті экономика жылжымайтын мүлік саласындағы қызметтен де, ірі қалалардағы бизнес қызметтерден де асып түседі.

Бұл концентрация орташа деңгейден едәуір жоғары. Астана мен Алматы еліміздегі барлық тіркелген кәсіпорындардың 42% - приходится, бірақ кәсіпорындардың шығармашылық индустриясы кәсіпорындарының 62% - приходится құрайды. Сонымен қатар, Қазақстандағы шығармашылық индустриялардағы белсенділіктің барлық өсуі соңғы онжылдықта осы екі қалаға тиесілі.

Қазақстанның шығармашылық индустрияларында шағын кәсіпорындар басым, бұл бүкіл әлемде әдеттегідей, салыстырмалы түрде жаңа және қалыптасқан ұйымдардың үйлесімі. Ірі ұйымдардың аз санында мемлекет қаржыландыратын ұйымдар басым.

Астана мен Алматыда қосылған құны анағұрлым жоғары қызметтер (мысалы, жарнама, сәулет және бағдарламалық қамтамасыз етуді бағдарламалау) шығармашылық индустриялар секторында үстемдік етеді, Астанада да, Алматыда да тіркелген шығармашылық индустриялар бизнесінің 90% - дан астамын құрайды.

Шығармашылық индустрия кәсіпорындарының ең көп саны Кәсіби, ғылыми және техникалық қызметке тиесілі. Екі қалада да ақпарат пен коммуникация креативті экономиканың екінші үлкен секторы болып табылады. Мәдениет индустриясының (өнер, ойын-сауық және демалыс) "классикалық" анықтамасы осы көрсеткіштер бойынша креативті индустрия қызметінің жалпы көлемінің (Астанада 7% және Алматыда 5%) аз ғана үлесін құрайтынын атап өту маңызды.

Соңғы деректер Қазақстандағы экономикалық өсімнің болашағы Жұмыспен қамтудың өсуінде үстемдік ететін өнімділігі жоғары шағын фирмалары бар қалалық аудандарда екенін көрсетеді. өнімді шағын фирмалар Жұмыспен қамтудың өсуінде басым.

Олардың жоғары қосылған құнын, кәсіпкерлігін, серпінділігін және қалалық табиғатын ескере отырып, креативті индустриялар Қазақстан экономикасының дамуында үлкен рөл атқара алады.

Бүгінгі таңда инновациялар жаңа немесе жетілдірілген өнім түрінде жүзеге асырылған ғылыми-техникалық қызметтің нәтижесін немесе пайдаланылатын аналогтарға қарағанда сапалы артықшылықтары бар технологияны ғана емес, сонымен қатар экономикалық субъектілер мен олардың қоршаған ортасы арасындағы байланысты болжайтын әлеуметтік процестерді қоса алғанда, әлдеқайда кеңірек қарастырылуда. Осы тұрғыдан алғанда, инновация-бұл экономикалық жүйені мақсатты түрде өзгерту, соның ішінде адам қызметін ұйымдастыру мен басқарудың жаңа және жетілдірілген әдістерін енгізу процесі.

Үкіметтің нанотехнологияларды дамытуға қатысты бастамасы тіпті тиісті нәтиже бере алмады, дегенмен бұл саланың дамуы болашақта экономикалық өсудің бастапқы нүктесі болуы мүмкін және болуы керек.

Нанотехнологиялар саласындағы тиімді әзірлемелер экономиканы дамудың инновациялық жолына және өндірістік мүмкіндіктердің сапалы жаңа деңгейіне шығаруға ғана емес, сонымен қатар жаңа жұмыс орындарын құруға, сұранысты арттыруға және өмір сүру сапасын жалпы жақсартуға ықпал етуге арналған. Енді қолайлы кезеңде жасай алмаған

нәрсені жасау керек. Өндірісті әртараптандыру және ішкі сұранысқа қайта бағдарлау - шешілуі отандық экономиканың жаңа бағытына серпін беретін аса маңызды міндеттер.

Әлемдік экономиканың жаһандануы аясында Қазақстан алдында тұр. Шикізаттық бағдарлау, әлемдік экономикаға елеусіз интеграция, Ел ішіндегі салааралық және өңіраралық экономикалық интеграцияның әлсіздігі, ішкі нарықтағы тауарлар мен қызметтерге тұтынушылық сұраныстың төмендігі, өндірістік және әлеуметтік инфрақұрылымның дамымауы, кәсіпорындардың жалпы техникалық және технологиялық артта қалуы, ғылым мен өндірістің тиімді байланысының болмауы, шығындардың төмендігі сияқты бірқатар объективті проблемаларға тап болады ҒЗТҚЖ, менеджменттің экономиканы жаһандану процестеріне бейімдеу және сервистік процестерге көшу міндеттеріне сәйкес келмеуі, технологиялық экономика.

Осылайша, Қазақстанның 2015 жылға дейінгі кезеңге арналған мемлекеттік экономикалық саясатын қалыптастыратын стратегия экономика секторларын әртараптандыру және дамудың шикізат бағытынан кету есебінен елдің тұрақты дамуына қол жеткізуге бағытталған. Өңдеу өнеркәсібі мен қызмет көрсету саласында бәсекеге қабілетті және экспортқа бағдарланған тауарларды, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтерді өндіру мемлекеттік индустриялық-инновациялық саясаттың негізгі мәні болып табылады.

Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарына сәйкес экономиканы дамытудың басым бағыттарының бірі дамудың экстенсивті, шикізаттық жолынан индустриялық-инновациялық жолға көшу болып табылады. Бұл ауысу ұлттық инновациялық жүйені (ҒЗЖ) дамытусыз мүмкін емес. NIS-бұл инновациялық процеске әсер ету үшін мемлекет құрған ішкі құрылымы бар білім мен технологияны құру, сақтау, беру бойынша өзара байланысты институттар жүйесі. NIS сонымен қатар ұлттық шекаралар шегінде ғылыми білім мен технологияларды өндірумен және коммерцияландырумен айналысатын өзара байланысты ұйымдардың (құрылымдардың) жиынтығы ретінде анықталуы мүмкін. Сонымен қатар, НЗМ-бұл инновациялық процестерді қамтамасыз ететін және ұлттық тамыры, дәстүрлері, саяси және мәдени ерекшеліктері бар құқықтық, қаржылық және әлеуметтік сипаттағы институттар кешені (Ботеновская, 2015).

Жоғарыда келтірілген анықтамаларды қорытындылай келе, ҰИЖ ұлттық экономиканың инновациялық дамуының институционалдық негізін білдіреді деп айтуға болады, оның шеңберінде елдегі тиімді ғылыми-техникалық және инновациялық қызмет үшін қажетті жағдайлар жасалады.

Қазақстанның инновациялық жүйесінде ғылыми зерттеулер мен әзірлемелерді орындайтын жоғары оқу орындарының үлесі төмен болып қалуда. Жеке университеттер іс жүзінде ғылыми зерттеулер жүргізбейді, ал мемлекеттік университеттер ғылыми функцияға емес, білім беру қызметіне көбірек көңіл бөледі.

Инновациялық саясаттың негізгі бағыттарының бірі қолданыстағы және тиімсіз өндірістердің орнына жаңа жоғары технологиялық өндірістер құру болып табылады. Алайда, әзірге бұл бағытта нәтижеге қол жеткізілген жоқ. Қолда бар ғылыми әзірлемелер мен жобаларға қарамастан, Қазақстандағы қазіргі ғылым ғылыми кадрлардың біліктілігінің жеткіліксіздігімен, артта қалған ғылыми-техникалық базамен, лицензиялау және патенттеу процестерінің бюрократиялануымен сипатталады. Мемлекеттің инновациялық саясатының нәтижесі бәсекеге қабілетті және экспортқа бағдарланған тауарлар, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтер өндірісі болуға тиіс. Мемлекеттің қаржы ресурстары әзірлеуге және енгізуге жеткілікті ғылыми және өндірістік заделі бар тар бағытталған зерттеулерге салынуы тиіс.

Республикадағы инновациялық қызмет көрсеткіштерін талдау қазіргі уақытта Қазақстанның ұлттық инновациялық жүйесі бастапқы сатысында тұр деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Оның элементтері арасында әлі де берік байланыстар болған жоқ, көбінесе олар бір-бірінен оқшауланған.

Қазақстан ҰИЖ моделінің елеулі кемшілігі Бизнесстің зерттеулер мен әзірлемелерге белсенді қатысуы және соның салдарынан кәсіпорындардың инновациялық белсенділігінің

төмендігі болып табылады. Қазақстанның НЗМ дамуы нарықтық қатынастардың қалыптаспауы және дамыған елдердегідей жаңа техника мен технологияларды әзірлеу және игеру үшін пайдаланылуы мүмкін жеке капиталдың дамымауы жағдайында жүреді. ҰИЖ өңірлердің экономикалық ерекшеліктерін ескере отырып, жүргізіліп жатқан инновациялық саясат пен Қазақстан Республикасының заңнамасына негізделуге тиіс.

Қазақстанның мұнай емес / ауыл шаруашылығына жатпайтын экономикасы оның ірі қалаларының табысымен тығыз байланысты.

Шығармашылық индустриялар тұрақты өмір сүруге қолайлы қалаларды дамытуда шешуші рөл атқарады. Бұл екі жақты байланыс-табысты қалалар мен табысты шығармашылық индустриялар қатар жүреді. Соңғы деректер Қазақстан үшін экономикалық өсімнің болашағы қалалық аудандарда, өнімділігі жоғары шағын фирмалар Жұмыспен қамтудың өсуінде үстемдік ететінін көрсетеді. Олардың жоғары қосылған құнын, кәсіпкерлігін, серпінділігін және өзіне тән қалалық сипатын ескере отырып, креативті индустриялар экономиканың дамуында үлкен рөл атқара алады. индустрия Астана мен Алматының одан әрі дамуында үлкен рөл атқарады.

Бизнес-тізілімнің деректері Қазақстанда және әлемнің басқа елдеріндегі сияқты қалаларда шоғырланған креативті индустриялар секторының бар екендігін анықтауға мүмкіндік береді.

Алайда, ұлттық, аймақтық және қалалық деңгейдегі жұмыспен қамту, Жалақы және сату туралы мәліметтерсіз шығармашылық индустриялардың "шынайы" ауқымын түсіну немесе оларды одан әрі дамытуға ықпал ететін саяси шараларды әзірлеу мүмкін емес. Бұл Астана мен Алматының қалалық әкімшіліктері үшін ғана емес, Астана мен Алматының ұлттық экономикадағы үстем жағдайын ескере отырып, ұлттық үкімет үшін де күрделі мәселе болып табылады. Сондай-ақ, ағымдағы жағдайды және болашақты бағалау үшін халықаралық салыстыруға мүмкіндік беретін деректерді әзірлеу өте маңызды көрсеткіштер.

Дегенмен, мұнда жасалған құрылым оған негізделуі мүмкін. Біз тапқан деректер Қазақстанда мәдени экономиканың бар екендігін айғақтайды және ол ұлттық, әсіресе қалалық өсуде (Алматы мен Астанада) маңызды рөл атқара бастайды. Бұл саясаткерлердің назарында болуы керек. саясатты жасаушылар. Бірінші кезеңде мониторингті қамтамасыз ету, шешім қабылдау және стратегияны әзірлеу процестерін күшейту үшін сенімді статистикалық жүйені құру қажет.

Зерттеу Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті қаржыландыратын жоба шеңберінде орындалды (Грант № AP14871023).

Дереккөздер:

1. Инновационная экономика: занятость, трудовая мотивация, эффективность труда: монография / под ред. Л. С. Чижовой. – М.: Экономика, 2019. – 430 с.
2. Хозяйственные системы инновационного типа: теория, методология, 2практика: монография / под ред. А. Н. Фоломьева. – М.: Экономика, 20181. – 397 с.
3. Баранчеев, В. П. Управление инновациями: учебник для бакалавров / В. П.8 Баранчеев, Н. П. Масленникова, В. М. Мишин. – М.: Юрайт, 2019. – 711 с.
4. Грибов, В. Д. Инновационный менеджмент : учеб. пособие / В. Д. Грибов, Л. П. Никитина. – М.: ИНФРА-М, 2018. – 311 с.
5. Дежкина, И. П. Инновационный потенциал хозяйственной системы и его боценка: учеб. пособие / И. П. Дежкина, Г. А. Поташева. – М.: ИНФРА-М, 2020. – 122 с.
6. Экономическое обоснование инженерных проектов в инновационной экономике: учеб. пособие / под ред. М. Н. Корсакова, И. К. Шевченко. — М.: ИНФРА-М, 2018. – 144 с.